

זרקור על פיתוח קורסים אקדמיים

והעשרה מסוגים שונים הרלוונטיים ללימוד הקורס (בין היתר מוצעות באתר הקלטות ממפגשי הנחיה מצולמים ודוגמאות למטלות ולמבחנים) ומתקיימת בו תקשורת שוטפת בין הסטודנטים לבין המנחים וכן בין הסטודנטים לבין עצמם, בכל עת ומכל מקום.

תהליך פתיחתו של קורס חדש

במוסד אחר להשכלה גבוהה, תהליך פתיחתו של קורס חדש כרוך באישור אקדמי של הסילבוס ובבחירת המרצה, ולכן הקורס נפתח תוך זמן קצר וללא השקעת עלויות, מעבר לשכרו של המרצה. לעומת זאת, באוניברסיטה הפתוחה קורס נלמד רק לאחר שחומרי הלמידה מוכנים.

מימוש של שיטת ההוראה מרחוק דורש פיתוח קורסים העומדים בפני עצמם ויכולים להילמד בלימוד עצמי, וזאת – תוך הקפדה על רמה אקדמית גבוהה שאינה נופלת מהרמה באוניברסיטאות האחרות בארץ. תהליך הפיתוח של קורס או"פי הוא אפוא אינטנסיבי, מורכב, ארוך ויקר.

כל קורס חדש אמור להשתלב באחת מתוכניות הלימודים של האוניברסיטה הפתוחה. הצעת קורס מוגשת למוסדות האו"פי על פי נוהלי הפיתוח, בפורמט קבוע. המציעים מתבקשים בין היתר לקשר את הקורס לתחום דעת, לדיסציפלינה ולקורסים קיימים, לציין את רמתו ואת דרישות הקדם שלו, לפרט באיזה דגם הוא יהיה ואילו חומרים יכללו בו. מציעים ומועמדים לכתיבה שטרם כתבו חומרי לימוד לאוניברסיטה הפתוחה מתבקשים אף להגיש דוגמת כתיבה, וכאשר מדובר בהכנת חומר מצולם – עליהם לעבור מעין מבחן בד. תהליך אישורו של קורס לאחר שהוגשה ההצעה כולל שלבים רבים: הערכה פנימית; הערכה חיצונית של מומחים בתחום התוכן; דיון בוועדה תחומית, ולאחר שזו אישרה – דיון בוועדה האקדמית ולבסוף אישור הנשיא/ה.

לאחר אישור ההצעה מתחילה עבודה מפרכת של הכנת חומרי הלמידה עצמם. הפקתם של חומרי למידה באיכות גבוהה כרוכה במאמצים רבים: כתיבה, צילום, עריכה, השגת חומרים קיימים והכשרת זכויות יוצרים לפרטים טקסטואליים וחזותיים האמורים להיכלל בחומר הלימוד האו"פי, שלא נוצרו בידי מגיש החומר. בהפקת חומרי לימוד מודפסים שותפים אנשי הוצאה לאור: סדרים, מתקנים, גרפיקאים ומומחים להבאה לדפוס. בהפקת חומרי למידה באינטרנט או חומרים מצולמים שותפים גם מומחים לטכנולוגיות הלמידה ולשימוש בהן לשם הוראה ולמידה מרוחק.

בדומה לאוניברסיטאות אחרות, לאוניברסיטה הפתוחה שלושה מוקדי עשייה אקדמיים:

- כתיבה (פיתוח) – שימור ידע
- הוראה – הנחלת ידע
- מחקר – יצירת ידע.

ההבדל בין האו"פי לאוניברסיטאות אחרות טמון באופן שבו מתממשת העשייה, בחלק היחסי שתופס כל מוקד עשייה כזה ובאופני יצירתו.

במוקד עשייתה של האו"פי עומד הפיתוח האקדמי. הקורסים הם הכלי המרכזי שלה לשימור הידע ולהנחלתו. מכינים אותם מיטב החוקרים, אישי אישי בתחומו. כתוצאה מכך מתבסס תוכנו של קורס על מומחיות וידע מן השורה הראשונה. ההקפדה על הרמה הגבוהה של הקורס נשמרת באמצעות נוהלי בקרת איכות קפדניים.

הקורסים של האוניברסיטה הפתוחה שונים שוני מהותי מקורסים באוניברסיטאות אחרות. קורס באוניברסיטה הפתוחה הוא בראש ובראשונה יצירה אקדמית: כרך או כמה כרכים שנכתבו והופקו במיוחד בשביל הסטודנטים באוניברסיטה הפתוחה, או שיעורים מצולמים ועצמי למידה אלקטרוניים שהוכנו בשבילם. הקורסים מותאמים ללמידה עצמית: חלקם מחולקים ליחידות לימוד שכל אחת מהן עוסקת בנושא מוגדר ומתוכננת ללמידה בזמן קצוב, חומר הלימוד מוסבר בהירות מרבית, ומשולבים בו "כלי למידה עצמית" כמו שאלות מנחות, שאלות או תרגילים פתורים, ולעתים אף שאלות להערכה עצמית. קורסים אחרים מבוססים על ספר לימוד מלא שמלווה אותו מדריך למידה ומנחה את הלומד מה עליו לקרוא בספר הלימוד, מרחיב מסביר ומבהיר קטעים או נושאים בספר הלימוד הדורשים זאת, ומכיל שאלות מנחות. בשנים האחרונות נוספו מתכונות של קורסים (או חלקים מהם) מצולמים כהרצאות ונגישים לסטודנטים על גבי תקליטורים או באתרי-הבית של הקורסים באינטרנט.

לאחר שצוות מצומצם של מומחים מפתח חומר לימוד לאוניברסיטה הפתוחה, יכולים ללמוד אותו אלפים רבים של סטודנטים. בהוראת הקורסים נכללים גם רכיבים נוספים, שלרוב אינם בגדר חובה ואינם הכרחיים ללמידה: הנחיה קבוצתית בכיתות לימוד, סורים מודרכים או ימי עיון תקופתיים. לכל קורס יש אתר-בית באינטרנט, והוא משמש כמרכז למידה וירטואלי. אתר הקורס מציע חומרי עזר

רמות הלימוד בקורסים של האוניברסיטה הפתוחה

האו"פ מציעה קורסים לתואר ראשון ולתואר שני. הקורסים לתואר ראשון מסווגים לרמות, המשקפות את דרגות הקושי ואת שלבי הלימוד:

- **רמת פתיחה** – בדרך כלל אלה קורסי מבוא, ולא נדרש מהלומדים בהם ידע מוקדם. הם מושתתים על ההנחה שזהו מפגשם הראשון של הסטודנטים עם שיטת ההוראה מרחוק של האו"פ, ולכן מושם בהם דגש רב על עיבוד דידקטי המשלב את כל חומרי הלימוד ביחידה.
- **רמה רגילה** – אלה הם הקורסים העיקריים במסלולים השונים, ובהם נלמדים תוכני הליבה של התחומים האקדמיים.
- **רמה מתקדמת** (עם או בלי עבודה/מטלה סמינריונית) – אלה קורסים המתאימים לסטודנטים בשלבי הסיום של התואר העוסקים בתכנים מתקדמים.

חומרי הלימוד של האוניברסיטה הפתוחה מגוון דגמי קורסים

בימיה הראשונים של האו"פ גובשה מתכונת לקורס או"פי, ששאבה את השראתה מדגם הקורסים באוניברסיטה הפתוחה הבריטית. בעשרות השנים שחלפו מאז פותחו דגמי קורסים נוספים, אם בשל אילוצים שונים או לנוכח שיפורים וחיידושים טכנולוגיים. כיום מפתחים באוניברסיטה הפתוחה קורסים במתכונות שונות ומגוונות ומסתייעים לשם כך, בין היתר, בטכנולוגיות-מידע מתקדמות. הטכנולוגיות הדיגיטליות מאפשרות לקיים אינטראקציה בין הלומדים לבין עצמם וכן בין הלומדים למנחים ולמרכזי ההוראה בקורסים, ומטבע הדברים הושפעו מכך אופי ההוראה וחומרי הקורס עצמם. מלבד יחידות לימוד קלאסיות כוללים חומרי הלימוד מדריכי למידה מודפסים או מצולמים, מקראות, מפגשי הנחיה מצולמים, אתרי אינטרנט ועזרים טכנולוגיים כגון תקליטורים, מצגות ולומדות. מרבית הקורסים מתוכננים להוראה במשך מסמטר אחד.

דגם או"פי קלאסי: יחידות ללימוד עצמי

ספר או"פי במתכונתו הקלאסית, המשמש חלופה לשיעור ולתרגיל במתכונת פנים-אל-פנים, מגיש את חומר הלימוד בדרך דידקטית ונוחה ללמידה עצמית. קורס בדגם הקלאסי מורכב לרוב מ־10 עד 12 יחידות לימוד, שנכתבו במיוחד עבור האו"פ והן מותאמות ללימוד עצמי. בתחילתה של יחידת

אחרים, או ספר עיון המצוי בשוק, או כמה הרצאות מוקלטות, או תקליטורים וכיו"ב. במרבית החומרים האלה אין מנגנון דידקטי. כדי להתגבר על כך מכין צוות הקורס מדריך למידה, המכוון ומנווט את הלמידה תוך שהוא מקנה דרכים ושיטות לשיפורה וליעולה ומציע הכוונה דידקטית בקריאה, בצפייה או בתרגול של חומרים שכאלה. דגם כזה של קורס אינו מתאים לקורסי פתיחה. הכוונה הלמידה בו מבוססת על ההנחה שהסטודנטים כבר התנסו בלמידה עצמית וחלק נכבד מן הלמידה נעשה בדרך של קריאת חומרים מחקריים.

כיום, מדריך הלמידה הוא כלי חשוב של ההוראה-למידה מרחוק בקורסים רבים. אפשר להמשיל את המדריך למכשיר ניווט, מעין GPS משוכלל, שבעזרתו אמורים הסטודנטים להגיע מנקודה לנקודה במהלך לימודיהם בלי לטבוע בים חומרי הלימוד של הקורס. אבל מדריך הלמידה הוא הרבה יותר מ-GPS: הוא קובע את יעדיהם של המשתמשים בו, מכוון עבורם את המראות, מזהיר אותם ממהמורות, בוחר עבורם את הנתבי הבטוח, ולעתים – מפנה את תשומת הלב לפריחה שבצד הדרך...

מדריך למידה, כפי שאפשר להבין משמו, מדריך את הלומד בנתיבי הקורס ומציע דרכים להתמודד עם חומרי הלמידה באמצעות דיונים, הבהרות, השלמות, הערות ושאלות. המדריך אינו עומד בפני עצמו. הוא נלווה לחומרי הלמידה של הקורס כגון יחידות לימוד, ספר לימוד, ספר עיון, מקראות, לומדות, מצגות, הרצאות מצולמות וסרטים. היקפו תלוי בתפיסת תפקידו בקורס, והוא נע בין כמה עשרות עמודים לכמה מאות עמודים. לעתים מעדיפים חברי צוות הקורס להכין את המדריך כסרט מצולם במקום כחוברת מודפסת.

מדריך למידה טיפוסי בקורס של האוניברסיטה הפתוחה כולל מגוון רכיבים ובהם: מטרות הלמידה, פירוט מהלך הלמידה בקורס, רשימה מרוכזת של חומרי הקורס, שאלות לקריאה מודרכת, מילון מושגים, חומר גרפי נוסף על המצוי בחומרי הקורס האחרים ונחוץ לדיון, השלמות לחומר הקריאה העיקרי של הקורס, עצות מעשיות והנחיות להתמודדות עם תרגיל.

לימוד או"פית טיפוסית מוצגים העניינים המרכזיים שידונו בה וכן מהלכה, מטרותיה ויעדי הלימוד שלה. בגוף היחידה, הכולל את ליבת חומר הלימוד, משולבים שאלות, תרגילים, סיכומי ביניים ותשובות. לקראת סיום מובאים פרק מסכם או פסקת סיכום, שאלות מסכמות, נספחים ורשימת קריאה.

בקורס או"פי קלאסי, הדגש הוא לא רק על מכלול התכנים שיש להעבירם ללומד, אלא על שיפור יכולת הלמידה של הסטודנטים. לשם כך משולבים ביחידות הלימוד אלמנטים דידקטיים שונים. סטודנט של האו"פ אמור ללמוד בגפו, חלקית לפחות, ולכן חשוב שהטקסט ינהל דיאלוג עמו, יסייע לו להתקדם בלימודיו צעד אחר צעד ויביא בחשבון אבני נגף בחומר ותהיות העשויות להתעורר תוך כדי לימוד. לא פחות מכך חשובות שאלות ברמות שונות ומסוגים שונים השזורות בטקסט (שאלות למחשבה, שאלות עם תשובות וכן שאלות סיכום ברמות קושי שונות), סיכומי ביניים וסיכומים אינטגרטיביים של הדיונים ואף עצירות אחרות בשטף הרצאת הדברים, המציעות נקודה למחשבה או מאפשרות את הטמעת הנאמר. שילוב דוגמאות לאורך הטקסט, יצירת מבנה בהיר תוך חלוקה לפרקים ולפרקי-משנה, אתנחתה קומית וסיכומים – כל אלה הם אמצעים דידקטיים המסייעים ללימוד העצמי. גם שילוב של עזרים גרפיים, תמונות ותרשימים נעשה בצורה מושכלת כדי לבאר ולהמחיש את הנאמר בטקסט.

בשנים האחרונות החלה האוניברסיטה הפתוחה ליצור עותקים דיגיטליים של ספרי הלימוד, במתכונת המאפשרת לקרוא אותם על גבי מסך המחשב. כך יהיו הספרים זמינים מכל מקום ובכל זמן שבהם הסטודנט מחובר לאינטרנט, ויאפשרו חיפוש בתוך הטקסט, ואף סימון ותיוג של פסקאות חשובות לצורכי הלימוד. בקורסים מסוימים נוצרה גרסה קולית דיגיטלית של ספרי הקורס (Audio book), המוקראים בפי קריינים.

דגמי קורסים המשלבים מדריך למידה עם חומרים אחרים

לעתים מעדיפים מציעי קורס לכלול בחומר הלימוד חומרים חלופיים ליחידות לימוד: מקראה ובה מאמרים אקדמיים או פרקים מתוך ספרי לימוד בשלמותם, מסמכים וחומרים